

Pura, vol i tele – drek, kupus i vrata

Jedna je od djelatnosti znanstvenika Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje davanje pisanih i telefonskih jezičnih savjeta za građanstvo. Govornike hrvatskoga jezika koji se nađu s druge strane žice često zanima kako se što piše ili kako se što kaže na standardnome jeziku, a one malobrojne zanima i zašto se nešto kaže, pogotovo kad je riječ o frazemima. Iz dugačkoga popisa frazema kojima su htjeli znati motivaciju ili podrijetlo, izdvojiti ćemo u ovome broju tri frazema: *čuditi se (iščuđavati se)* <čemu> kao *pura dreku, istući/tući (prebiti, namlatiti (izmlatiti)/mlatiti i sl.)* kao *vola* <u kupusu> *koga i gledati (buljiti i sl.)* <u koga, u što> kao *tele u šarena (nova) vrata*. Riječ je o vrlo starim frazemima koji su tijekom vremena izgubili vezu s motivacijskom bazom i danas ne možemo sa sigurnošću odrediti njihovu etimologiju. Stoga se kod takvih frazema pojavljuju različita objašnjenja koja se prenose usmenom predajom i kojima se zapravo pokušava objasniti pozadinska slika frazema. Navedeni su frazemi animalistički, tj. za sastavnicu imaju naziv životinje. U suvremenoj civilizaciji čovjek sve više gubi vezu s prirodom i životinjskim svijetom, tj. ima sve manje uvida u njihov život, ponašanje i prehrabene navike. Također, motivacija može biti nejasna ili zamučena ako su frazemi procesom jezičnoga posuđivanja promijenili društveni ili povijesni kontekst.

Čuditi se kao pura dreku

Motivacija frazema *čuditi se (iščuđavati se)* <čemu> kao *pura dreku* u značenju 'jako se čuditi <čemu>; zaprepastiti se' može proizlaziti iz predodžbe da je pura kao životinja iz reda kokošaka glupa životinja koja se svemu čudi, ali postoji i vrlo nategnuta interpretacija koja je zasnovana na njezinim prehrabnim navikama. Naime, u ruralnim sredinama u kojima su se uzgajale pure (npr. Zagorje, Istra, Dalmacija), koje su se držale na otvorenome, uspijevao je i dud (murva), a njegovi su tamni plodovi purama bili posebna poslastica. Često se događalo da

životinja umjesto poslastice zabunom ključne životinjski izmet te ostane u najmanju ruku iznenađena. U hrvatskoj frazeologiji prisutni su i varijantni frazemi *čuditi se (iščuđavati se)* <čemu> kao *pura (puran) glisti*, *čuditi se (iščuđavati se)* <čemu> kao *pura bijelom kruhu*.

Izmlatiti koga kao vola u kupusu

Frazem *istući/tući* (*prebiti, namlatiti* (*izmlatiti*)/*mlatiti* i *sl.*) kao vola <u kupusu> koga u značenju ‘istući/tući žestoko i nemilosrdno koga, premlatiti/premlaćivati) koga’ motiviran je epizodom iz života volova i njihovim obožavanjem kupusa. Međutim, kad vlasnik polja uhvati vola koji mu je izgazio posjed i obrstio ljetinu, dobro ga istuče da bi ga naučio pameti.

Buljiti kao tele u šarena vrata

Frazem *gledati* (*buljiti* i *sl.*) <u koga, u što> kao tele u šarena (*nova*) vrata u značenju ‘tupo gledati <u koga, u što>, gledati <u koga, u što> bez razumijevanja’ može biti motiviran predodžbom da je tele glupa životinja blaga i začuđena pogleda. Također, šarena vrata mogu označavati različitim bojama ukrašena vrata, ali to su zapravo ispisana vrata, vrata na kojima je nešto napisano jer se u davno doba pri gradnji nastambe na vrata zapisivala godina gradnje ili ime graditelja. Međutim, proučavanje života i svojstava goveda (pa samim time i njegova mladunčeta) pokazalo je da imaju iznimno razvijen sluh i njih te vrlo slabo razvijen vid (A. E. Brehm: *Život životinja*). Slabovidnost je glavni razlog njihovu osebnom pogledu, a svaki nagli pokret ili poticaj iz okoline ometa ih u njihovoj preživačkoj stvarnosti, pobuđuje njihovu radoznalost, podizanje glave i pogleda. Apsurdni moment u frazemačkoj slici postignut je dovođenjem u opreku životinje, njezina pogleda punoga nerazumijevanja i ljudske sposobnosti čitanja. Pretpostavlja se da je frazem u hrvatski jezik došao posuđivanjem jer u njemačkome jeziku postoji frazem *dastehen wie die Kuh am (vorm) neuen Scheunentor* (stajati kao krava na novim stajskim vratima), koji više izražava začuđenost ili zbunjenost.

